

خشونت علیه کودکان

«مروری بر اندیشه جهانی و اقدام ملی برای حمایت از کودکان در برابر آسیب»

کریستین سالازار فلکمن - نماینده یونیسف در ایران
برگردان: علی نورمحمدی

در سال ۲۰۰۷، سازمان ملل نخستین مطالعه جهانی در مورد خشونت علیه کودکان را به ثمر رساند. این تحقیق نشان می‌دهد که آزار جسمی و جنسی، همچنین سهل‌انگاری و بهره‌کشی از کودکان در تمامی جوامع دنیا وجود دارد. نگرانی عمده از آن جهت است که چنین پدیده‌هایی اغلب در داخل خانواده، کانونی که کودکان می‌بایست در آن با عشق و مهربانی پرورش یافته و مراقبت شوند، اتفاق می‌افتد. ریشه‌های خشونت علیه کودکان در داخل خانواده بسیارند. اغلب اوقات چنین مشکلاتی از افزایش فشار بر والدین و این باور که تنبیه بدنی، راه مؤثری برای کنترل و تأدیب کودک است، ناشی می‌شود. در حالی که مستندات علمی بی‌شماری در جهان وجود دارد که نشان می‌دهد، تربیت همراه با خشونت، منجر به بروز مشکلات روانی و دیگر مشکلات پرورشی در کودک می‌شود. به عنوان مثال، روش‌های آموزشی همراه با خشونت، باعث تضعیف توانایی کودک در تمرکز در مدرسه می‌شوند. این روش‌ها عزت نفس کودک را کاهش داده و منجر به رفتار غیراجتماعی یا خودآزاری کودک می‌شوند. تنبیه بدنی کودکان از بعد اخلاقی نیز پسندیده نیست، چنانکه گفته‌اند: «کتک زدن انسان‌ها کار اشتباهی است؛ کودکان نیز انسان هستند.» به طور کلی هر گونه سهل‌انگاری، آزار روانی و جسمی کودک غیرقابل قبول است؛ زیرا بر سلامت و آموزش کودکان تأثیر منفی گذاشته و باعث رفتار اجتماعی ناپسند شده و کرامت و حقوق آنها را نقض می‌کند.

با در نظر گرفتن موارد ذکر شده، برای پیشگیری از هرگونه کودک‌آزاری، اقداماتی منسجم و مستمر ضروری است. برای حمایت از کودکان و مجازات افرادی که مرتکب کودک‌آزاری می‌شوند، نیاز به اقدامات قانونی است. باید برای حمایت و ارائه مشاوره به کودکان آسیب‌دیده و خانواده‌هایشان، خدمات اجتماعی ارائه گردد. همزمان، نیازهای بسیاری در زمینه بالا بردن سطح آگاهی میان اقشار

مختلف جامعه در زمینه پیشگیری از کودک‌آزاری وجود دارد. اما افزون بر این، کارهای زیادی برای آگاهی بخشیدن به همه سطوح جامعه درباره نحوه اجتناب از کودک‌آزاری، باید انجام داد. بالا بردن آگاهی عمومی به خودی خود نمی‌تواند یک هدف باشد؛ این موضوع را باید به صورت عینی‌تری درآورد یعنی تغییر در نگرش و رفتار. بدین دلیل است که انتقال دانش و مهارت در زمینه آموزش و تربیت بدون خشونت به والدین، آموزگاران و سرپرستان و هر کسی که نقشی در زندگی کودک ایفا می‌کند، بسیار مهم است. مطالعه و تحقیق جهانی، شامل فهرستی از توصیه‌هایی است که بیانگر چگونگی حمایت از کودکان و پیشگیری از خشونت نسبت به آنان است، که به اختصار ذکر می‌شوند:

- ۱- در هر کشور باید نوعی استراتژی ملی، سیاست یا برنامه عملی در زمینه خشونت علیه کودکان با اهداف واقع‌گرایانه و زمانمند تدوین و در فرآیند برنامه‌ریزی ملی گنجانده شود و سازمانی که بتواند بخش‌های مختلف را گرد هم آورد باید عهده‌دار هماهنگی در این امر شود.
- ۲- وضع قوانین و سیاست‌هایی برای منع تمامی انواع خشونت علیه کودکان در همه عرصه‌ها باید صورت پذیرد. هیچ شخص زیر ۱۸ سال نباید اعدام یا محکوم به حبس ابد، بدون امکان آزادی گردد.
- ۳- اولویت‌بندی راه‌های جلوگیری از خشونت علیه کودکان از طریق توجه به علل اصلی.
- ۴- انجام اقداماتی به منظور تغییر نگرش‌هایی که باعث اغماض، پذیرش و اشاعه هر گونه خشونت علیه کودکان می‌شود شامل نقش‌ها و تبعیض جنسیتی کلیشه‌ای، پذیرش تنبیه بدنی و رسوم سنتی زیان‌آور.
- ۵- تربیت و آموزش مداوم افرادی که با کودکان کار می‌کنند به منظور آماده نمودن آنها برای پیشگیری، شناسایی و واکنش به خشونت علیه کودکان.
- ۶- دسترسی به بهداشت قابل حصول و با کیفیت، مخصوص کودک، و ارائه خدمات اجتماعی و معاضدت حقوقی مستقل برای کودکان و خانواده‌هایی که خشونت را تجربه کرده‌اند
- ۷- توجه جدی به کودکان و احترام به نظرات ایشان در تمامی جنبه‌های مربوط به پیشگیری، عکس‌العمل و کنترل خشونت علیه آنها.
- ۸- ایجاد طرق امن، قابل اعتماد، قابل دسترس و کاملاً تبلیغ شده برای کودکان، نمایندگان‌شان و افراد دیگر به منظور گزارش خشونت علیه کودکان.

- ۹- افزایش پاسخ‌گویی افرادی که مرتکب خشونت علیه کودکان می‌شوند.
 - ۱۰- طراحی و اجرای سیاست‌ها و برنامه‌هایی با رویکرد جنسیتی و مورد توجه قرار دادن خطرات گوناگونی که دختران و پسران را در ارتباط با خشونت تهدید می‌کند.
 - ۱۱- بهبود سیستم‌های اطلاعات و گردآوری داده‌ها به منظور شناسایی کودکان در معرض خطر، آگاه‌گردن تصمیم‌گیران و برنامه‌ریزان و پیگیری پیشرفت کار.
- تصویب و اجرای تمامی معاهدات و تعهدات بین‌المللی.

وضعیت ایران

ایران، گام‌های بسیار مثبتی در زمینه حمایت از کودکان در برابر خشونت برداشته است که نشانگر توجه بسیار عالی رهبران، مدیران اجتماعی و نمایندگان مجلس به حقوق کودک می‌باشد. به تازگی ایران پروتکل اختیاری پیمان‌نامه حقوق کودک در زمینه خرید و فروش، فحشا و هرزه‌نگاری کودکان (پورنوگرافی) را به تصویب رساند. به‌علاوه ایران در منطقه، پیشگام مبارزه با خشونت علیه کودکان شده است. کارشناسان و رهبران دینی ایران به صورت فعال و مؤثر در فرایند آماده‌سازی تحقیق و مطالعه جهانی درباره خشونت علیه کودکان شرکت کرده‌اند. هیئت نمایندگی ایران در سازمان ملل متحد در نیویورک، نمایندگانی را برای آغاز مطالعه و تحقیق در این زمینه اعزام کرد. ایران، نخستین کشور در منطقه بود که مبادرت به ترجمه این تحقیق به زبان محلی نمود و در بهار سال ۲۰۰۷، اقدامی ملی برای تحقیق و بررسی مشترک با پروفیسور پین هیرو (Pinheiro)، کارشناس مستقل دبیر کل سازمان ملل متحد، در مورد خشونت علیه کودکان نمود. همچنین چند همایش در سطح عالی در سال‌های ۲۰۰۶ و ۲۰۰۷ با این موضوع در ایران برگزار گردید. در سال ۲۰۰۷، در روز جهانی کودک نیز رسانه‌های ملی در این زمینه اطلاع‌رسانی‌های گسترده‌ای انجام دادند. چندین شخصیت برجسته مذهبی بیانیه‌هایی در حمایت از مبارزه با خشونت علیه کودکان صادر نمودند و همچنین رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام و رئیس مجلس خبرگان، به‌طور علنی حمایت کامل ایران از این اقدامات را اعلام نمودند. سازمان بهزیستی کشور، بر اساس مطالعات و تحقیقات سازمان‌های دولتی مرتبط و با بهره‌گیری از رویکردی مشورتی و مشارکتی که بیش از چهل سازمان دولتی و غیردولتی و بسیاری از کارشناسان مستقل در آن دخیل بودند، کار تدوین طرح ملی اقدام در برابر خشونت علیه کودکان را به انجام رسانیده است.

در عین حال باید بدانیم که اطلاعات موثقی درباره میزان گستردگی خشونت علیه کودکان وجود ندارد. هیچ‌گونه تحقیق و بررسی ملی در ایران، تقریباً در این زمینه، انجام نشده و ادله و شواهد موجود یا بر اساس گفته افراد است و یا مبتنی بر تحقیقاتی در مقیاس کوچک. مثالی برای این تحقیقات محدود، برنامه‌ای است که در چارچوب طرح پیشگیری از کودک‌آزاری به عنوان بخشی از همکاری میان یونیسف و وزارت بهداشت در سال ۲۰۰۲ انجام پذیرفت. این تحقیق در مورد ۴۹۸۱ کودک متعلق به خانواده‌های شهری و روستایی استان‌های خراسان، خوزستان، گیلان، لرستان، زنجان و سمنان انجام پذیرفت. آمار نشان داد که طبق گفته والدین، در ۲۴ ساعت قبل از بررسی، ۳۱/۳ درصد کودکان ۱ تا ۵ سال، ۲۰/۵ درصد کودکان ۶ تا ۱۱ سال و ۸/۷ درصد کودکان ۱۲ تا ۱۸ سال توسط مراقبین خود مورد تنبیه‌بدنی قرار گرفته بودند که آثار کبودی و زخم در ۲/۲ درصد از کودکان ۱ تا ۵ سال، ۱/۵ درصد کودکان ۶ تا ۱۱ سال و ۱/۱ درصد کودکان ۱۲ تا ۱۸ سال مشهود بوده است.

بر اساس گفته والدین، در یک هفته قبل از بررسی، ۴۸/۸ درصد کودکان ۱ تا ۵ سال، ۳۸/۸ درصد کودکان ۶ تا ۱۱ سال و ۱۷/۸ درصد کودکان ۱۲ تا ۱۸ سال توسط مراقبین خود مورد تنبیه بدنی قرار گرفته بودند که معالجه سرپایی در بیمارستان برای ۱/۳ درصد از کودکان ۱ تا ۵ سال و ۱ درصد از کودکان ۶ تا ۱۱ سال و ۸ درصد از کودکان ۱۲ تا ۱۸ سال ضروری بوده است.

این بررسی و دیگر مطالعات نشان می‌دهد که عامل بیشتر کودک‌آزاری‌ها، به‌ویژه در مواردی از قبیل سهل‌انگاری، تنبیه‌های بدنی و آزارهای عاطفی، والدین هستند و تنها درصد اندکی شامل افراد دیگر می‌شود. یکی از عمده دلایل به‌کارگیری تنبیه بدنی توسط والدین، ناآشنایی والدین با مهارت‌های تربیت کودکان و فقدان آگاهی آنان از روش‌های جایگزین برای تربیت فرزندان است. آموزش فنون مثبت توانمندسازی والدین (مانند تشویق کودک به جای تنبیه وی) می‌تواند نقش مهمی در پیشگیری از کودک‌آزاری داشته باشد. یافته‌های حاصل از این بررسی بیانگر آن هستند که کودکان بین سنین ۱ تا ۵ سال بیشتر در معرض آزار و اذیت هستند. پس از آنها کودکانی که بین سنین ۶ تا ۱۲ سال هستند. این سنین در شکل‌گیری شخصیت کودک بسیار حائز اهمیت است و هر گونه آزار یا سوءرفتار، زمینه اختلال عاطفی و رفتاری وی در آینده را مهیا می‌سازد. چنین به نظر می‌رسد که اکثر والدین از تأثیر منفی‌ای که هرگونه آزار یا سوءرفتار می‌تواند بر فرزندانشان داشته باشد، بی‌خبرند.

اقدامات یونیسف

یونیسف، کشورهای سراسر دنیا را در پیشگیری از خشونت علیه کودکان یاری می‌رساند. این یاری‌رسانی، مبتنی بر مأموریت یونیسف و سازمان کودکان ملل متحد در حمایت از کشورها و جوامع در تحقق حقوق کودکان است. حق حیات در محیطی عاری از خشونت، حق بنیادین بشری کودک است، حقی که مخصوص تمامی افراد بشر است. در ماده ۱۹ پیمان‌نامه حقوق کودک آمده است: «دولت‌های عضو، کلیه اقدامات قانونی، اجرائی، اجتماعی و آموزشی لازم را به عمل خواهند آورد تا از کودک در برابر کلیه اشکال خشونت جسمی یا روانی، صدمه یا آزار، سهل‌انگاری یا رفتار توأم با سهل‌انگاری، سوءرفتار یا بهره‌کشی، از جمله آزار جنسی در حین مراقبت والد (یا والدین)، سرپرست (یا سرپرستان) قانونی یا هر شخص دیگری که عهده‌دار مراقبت از کودک است، حمایت کنند».

در ایران، یونیسف با همکاری دولت از سال ۲۰۰۵، مسئله کودک‌آزاری را مورد توجه قرار داده است. این همکاری‌ها شامل کمک فنی در زمینه اصلاح قانون و سیاست‌گذاری، آموزش کارکنان بهداشت و مددکاران اجتماعی در شناسایی اولیه و کنترل کودک‌آزاری، تأسیس خط تلفن امداد برای کودکان آسیب‌دیده از خشونت و همین‌طور ترویج عمومی و انجام تحقیق و پژوهش در این موضوع بوده است. از آن زمان تا کنون اقدامات مکررانه و مهم بسیاری آغاز شده است؛ برای نمونه یک واحد خدماتی تخصصی برای کودکان قربانی بدرفتاری و خانواده‌هایشان در بندر عباس - مرکز استان هرمزگان - تأسیس شده است که در این واحد تخصصی، خدمات ضروری نظیر حمایت‌های روانی- اجتماعی به آسیب‌دیدگان ارائه می‌شود. پیش از این، به کارکنان بهداشت مربوطه در همین بیمارستان آموزش داده شده است. همچنین خط تلفن امداد برای ارائه مشاوره‌های ابتدایی به کودکان و خانواده‌هایشان در بندرعباس تأسیس شده است. این خط تلفن توسط سازمان بهزیستی اجتماعی تأسیس شده است و می‌تواند پرونده‌های کودک‌آزاری را - به مسئولان مربوط - ارجاع داده و در موارد کودک‌آزاری مداخله کند. به‌علاوه ضوابط و دستورالعمل‌های مربوط به رفتار آموزگاران، کارکنان بهداشت و مددکاران اجتماعی در حال تدوین است.

اقدامات مذکور، اقدامات عملی مهم برای کمک به کودکان در حال رنج و آزار است. اما مهم‌ترین وجه مبارزه با خشونت علیه کودکان، پیشگیری است؛ بدین معنا که می‌بایست آگاهی

مردم نسبت به موضوع خشونت علیه کودکان افزایش یابد. یونیسف ایران همراه با همکاران خود در دولت و جامعه مدنی چندین رویداد حمایتی برای بررسی خشونت علیه کودکان ترتیب داده است. در سال‌های اخیر، سلسله سمینارهایی برای مقامات بلندپایه دولتی و سیاست‌گذاران با موضوع چگونگی ایجاد «محیط حمایتی برای کودکان» برگزار شده است. همچنین چندین کنفرانس مطبوعاتی، مصاحبه عمومی و سخنرانی به میزبانی یونیسف به ارتقای آگاهی عموم مردم ایران در این خصوص، کمک کرده است. علاوه بر این در سال ۲۰۰۴، یونیسف به منظور پرداختن شایسته به موضوعات خشونت، سوءرفتار، بهره‌کشی و تبعیض کودکان در سطوح خانواده، جامعه و سیاست‌گذاری‌ها از شکل‌گیری نوعی استراتژی ارتباطی همه‌جانبه حمایت کرد. اهداف ویژه این استراتژی ارتباطی عبارت‌اند از:

- ۱- تشویق و ترغیب تعامل درون خانواده از طریق فراهم آوردن آگاهی و مهارت‌های بهتر برای والدین در خصوص پرورش کودک به منظور ایجاد محیط‌های توانمندسازی برای کودکان.
 - ۲- اعتبار و غنابخشیدن به ظرفیت‌های محیط مدرسه در ارتباط با پرورش کودک به منظور ایجاد محیط‌های توانمندسازی برای کودکان.
 - ۳- ایجاد ظرفیت در کودکان برای رویارویی و مقابله با سوءرفتار از طریق ایجاد فرصت‌هایی برای گفت‌وگو در خانواده‌ها انجمن‌ها و توسعه همزمان توانایی کودکان برای گفت‌وگو.
 - ۴- تقویت ارزش‌های موجود در خانواده به وسیله رسانه‌ها از طریق ارتقای ایدئال‌های تربیت مطنش و سازنده کودک.
- مجموعه‌ای مقدماتی از این فعالیت‌ها برای تحقق این برنامه ارتباطی انجام یافته است. این فعالیت‌ها شامل: تحلیل موقعیت، گسترش مخاطبین بالقوه و استراتژی‌های ارتباطی، طراحی یک استراتژی مناسب، تهیه مطالب مرتبط مناسب برای استراتژی و پیش‌آزمون مطالب تهیه شده در جوامع گوناگون و در سراسر کشور می‌باشد.
- از جمله ابزارهای ارتباطی تولید شده می‌توان به هفت میان‌برنامه تلویزیونی با موضوع کودک‌آزاری اشاره کرد که در راستای همکاری با وزارت بهداشت و صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران تولید شده است. علاوه بر این، سه بروشور آموزشی و یک کتاب داستان درباره تربیت سازنده و مفید کودکان توسط والدین در حال چاپ و توزیع در سطح وسیع می‌باشد.
- هنگامی که مسئله خشونت علیه کودکان مطرح می‌شود، رهبران دینی و دانشگاهیان،

همکاران فوق‌العاده مهمی برای یونیسیف محسوب می‌شوند. آنها تأثیر بسزایی در جامعه و هدایت اندیشه و عمل میلیون‌ها انسان مؤمن دارند. آنها از وجاهت اخلاقی و معنوی برای تأثیرگذاری بر عقاید اجتماعی و رفتار اجتماعی، مخصوصاً ازدواج، زندگی خانوادگی و آموزش کودکان برخوردارند. از این‌رو، یونیسیف ایران، از رهبران و عالمان برجسته دینی کشور درخواست حمایت و همکاری در زمینه مبارزه با خشونت علیه کودکان نموده است. هر یک از این روحانیون و عالمان دینی، درخواست مسئولان یونیسیف برای ملاقات را بلافاصله و با روی باز پذیرفته‌اند. همه رهبران دینی‌ای که ما با آنها ملاقات کرده‌ایم، نگرانی خود را در این خصوص که خشونت بر روابط والدین با کودکان در برخی خانواده‌ها، خواه در ایران و یا کشورهای دیگر، حاکم است ابراز داشته‌اند. بسیاری از آنها موافقت کرده‌اند که دانش و نظرات مذهبی خود را در زمینه آموزش بدون خشونت در اختیار یونیسیف و مخاطبین بیشتری قرار دهند. علمای برجسته دینی بر اساس قرائت خود از متون دینی و تحلیل عبارات مرتبط، به هفت سؤال درباره روش‌های صحیح آموزش اسلامی پاسخ داده‌اند. افزون بر این، مجموعه‌ای حاوی مطالبی در مورد حقوق کودک، خشونت علیه کودکان و نظرات اسلام درباره شیوه‌های رفتار با کودکان، مخصوص روحانیون تهیه شده است. این مجموعه شامل یک کتابچه، چندین بروشور و پوستر است که بعد از چاپ میان روحانیون توزیع خواهد شد. همچنین، در حال حاضر، دانشگاه مفید در حال انجام یک تحقیق مهم درباره حقوق کودک در اسلام است. این کار پژوهشی شامل تحلیل و بررسی حق کودک بر حمایت در مقابل خشونت و آسیب می‌باشد. در همین زمینه همکاری فنی میان یونیسیف ایران و قوه قضائیه در زمینه اصلاح دادرسی نوجوانان شایان ذکر است. بیش از ۱۰ سال است که یونیسیف و سیستم قضایی ایران در زمینه‌های حقوقی با هم همکاری می‌کنند. در حال حاضر یونیسیف و قوه قضائیه در حال کار بر روی طرح پیش‌نویس قانونی برای حمایت از کودکان در معرض خطر و قربانیان کودک‌آزاری است.

یونیسیف و بخش لوایح معاونت توسعه قضایی و حقوقی قوه قضائیه در حال کار دقیق و کامل بر روی تدوین یک پیش‌نویس مقدماتی می‌باشند. از آن‌رو که پیش‌نویس در بردارنده مواد قانونی است که مربوط به دیگر بخش‌ها و مسئولیت‌های آنها است (نظیر وزارت آموزش و پرورش، وزارت بهداشت، سازمان بهزیستی) به مجرد اینکه این کار تحقیقاتی به اتمام برسد کارشناسان تمام بخش‌های مرتبط، به بررسی آن خواهند پرداخت. علاوه بر این، یونیسیف با ارائه کمک فنی،

زمینه‌های لازم را برای قوه قضائیه فراهم ساخته است تا لایحه‌ای دربارهٔ دادرسی نوجوانان به مجلس ارائه دهد که به موجب آن، قضات این امکان را می‌یابند که با در نظر گرفتن مسئله بلوغ نوجوانان، از اعدام آنان اجتناب کنند. در حال حاضر این لایحه در مجلس در حال بررسی است و امید آن می‌رود که به‌زودی تصویب گردد.